

Kvinnobegär

Lützen, Karin Cohr. 2024. *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder i 200 år*. København: Gyldendal. (382 s)

FÖRSTA UTGÅVAN AV Karin Cohr Lützens bok om kvinnors begär (1986) var banbrytande. För första gången fanns nu en samlad beskrivning av lesbisk historia på ett nordiskt språk. Frånsett några studier om litterära skildringar av kvinnors begär och kvinnor inför rätta, har inga andra böcker på temat publicerats sedan dess (Borgström 2002; Sorainen 1998; Sorainen 2005; Borgström & Winkvist 2018), vilket är anledningen att *Hvad hjertet begærer* nu kommer i en uppdaterad, genomskriven och utökad version.

Boken är uppdelad i fyra delar. Första delen, "Begær og begærløshed", behandlar tiden 1820–1870. Det är den kortaste delen, men den sätter tonen för hela boken. Här framhåller Lützen de skiftande former för begär som kvinnoälskande kvinnor har gett uttryck för. Några verkar ha byggt sitt känsloliv på "en begærløs følelse, hvor venskabet er det vigtigste", andra hyste "begær efter gengældelse", kanske också en erotisk attraktion. Några ville ha sex med andra kvinnor utan att det nödvändigtvis handlade om kärlek. Åter andra bildade par och delade kanske säng, medan några var lyckligt gifta med en man men hade samtidigt en "hjerseveninde", som de brevväxlade med under många år (9–10). Här anknyter Lützen till den diskussion om romantisk kvinnovänskap som pågått ända sedan Carroll Smith-Rosenberg publicerade sin banbrytande essä *The Female World of Love and Ritual* (1975), men hon visar

också på vidden av kvinnors begär till kvinnor, från platonisk vänskap till pockande sexualitet. Lützen argumenterar för att tidsandan i början av 1800-talet tillät och uppmuntrade kärlek mellan kvinnor, så länge den inte gick till överdrift. I denna atmosfär fanns utrymme för kvinnoälskande kvinnors begär, ibland med genital erotik som följd, ibland inte. Lützen diskuterar också Ann Listers (1791–1840) dagböcker, där denna välbärgade engelska i detalj redogör för sitt erotiska liv, och den norska bondeänkan Simonette Vold som på 1840-talet penetrerade sina tjänsteflickor med en ”lösfy”, en dildo av sammet.

I del två, ”Samliv og seksualvidenskab” (1870–1920) diskuteras en lång rad kvinnliga kärlekspar, och det är också tiden när läkarvetenskapen definierar homosexualitet hos kvinnor och män som en egenskap. Lützen diskuterar kvinnors möjlighet till självförsörjning och presenterar argument och aktörer i den stora nordiska sedlighetsstriden 1880, då en del kvinnor ville frigöra kvinnors sexualitet och andra krävde återhållsamhet av männen. Hon framhåller flickskolornas betydelse, elevernas förälskelser i sina lärarinnor och lärarinnornas förhållanden med varandra. ”Boston marriages”, som tillät kvinnor att bilda par, får ett eget kapitel, liksom prostitutionen, som flera läkare, däribland överläkare Rudolph Bergh på Köpenhamns Kommunehospital, såg som en grogrund för lesbiska förhållanden mellan kvinnorna. Strindbergs utfall mot tribaderna får också ett kapitel, liksom utvecklingen inom skönlitteraturen. Den medicinska diskursen presenteras och diskuteras, och Lützen ställer slutligen frågan ”var de homoseksuelle?” I nästa del, ”Begär og subkultur” (1920–1970) kommer lesbisk kärlek fram i ljuset på ett nytt sätt. Nu erkändes och diskuterades kvinnors sexualitet, både de heterosexuella kvinnornas begär som det skildrades i shejkromanerna, och de homosexuella kvinnornas. Sensuell åtrå kunde alltså omfatta såväl samkönad som olikkönad begär, och nu var det snarare begärslösheten som sågs som en sjukdom.

Vid denna tid spreds också idén om homosexualitet mera allmänt, vilket ledde till att människor kom att tänka på sexualiteten som uppdelad i homo och hetero. Lützen lyfter fram en mängd exempel på kvinnor som lever sin sexualitet och sitt begär på olika sätt och diskuterar även

butch och femme. Hur tillfredsställdes en butch-kvinnas begär, och hur en femmes? Sista kapitlet i del tre, "Nye vinder blæser", förebådar 1970-talets nyorientering inom både feministisk och lesbisk aktivism. I bokens avslutande del, "Feminister og regnbuefamilier" (1970–2020) träder författaren själv in i berättelsen. Karin Lützen delar med sig av minnen från tiden, då hon var aktiv i Lesbisk bevægelse och arbetade med att bygga en positiv lesbisk identitet. Detta var tiden när lesbiska inspirerades av Radicalesbians manifest om kvinnoidentifierade kvinnor och diskussionen vågor om lesbisk sexualitet gick höga, något som Lützen betecknar som en "lesbisk sædelighedsfejd".

Karin Lützens nya bok är beundransvärd. Författaren presenterar och diskuterar ett imponerande stort källmaterial om kvinnors mångskiftande begär, hämtat från memoarer, brevsamlingar, dagböcker, skönlitteratur och egna hågkomster. Genom att kontextualisera kvinnokärleken historiskt och diskutera de medicinska, moraliska och socialpsykologiska diskurser som har dikterat villkoren för begärets utlevelse och möjliga uttryck tecknar författaren en rik bild av hur kvinnor har levt sitt samkönade begär och sin sexualitet. Det hade dock varit önskvärt med en mer samlad metoddiskussion. Vad kan skönlitterära vittnesbörd säga om den tid i vilken de skrevs? Vilket är förhållandet mellan rättegångsprotokoll och dagboksanteckningar? Och hur representativ är författarens egna minnesbilder av 1970-talet? Denna eklektiska metod möjliggör en nyanserad analys av kvinnors begär under olika tider, men kunde förtjänat en fördjupad diskussion.

Skandinavisk, och särskilt dansk, forskning om kvinnors samkönade relationer har anklagats för att avsexualisera kvinnors förhållanden med varandra under 1800-talet (Andreassen 2024). Det stämmer inte in på Karin Lützens nya bok, som fullkomligt ångar av sexualitet, från Ann Listers dagböcker på 1830-talet och Simonette Volds sammetsdildo på 1840-talet till Rudolph Berghs rapporter om tatuerade prostituerade på 1880-talet. Men hon öppnar också för en diskussion om romantisk vänskap, en djupt känd sensuell förbindelse mellan kvinnor som kanske, kanske inte, innefattade genital sexualitet.

Lützens bok ägnar stort utrymme åt butch- och femme-identiteter,

med exempel hämtade från Radclyffe Halls (1928) romanfigur Stephen Gordon, den danska författaren Agnete Holks (1941) hjälte Vita Storm och den lesbiska kvinnan ”Connie”, som Lützen intervjuade på 1980-talet. En brist i detta sammanhang kan sägas vara att författaren inte förhåller sig till den nyare transforskningen. Flera forskare diskuterar Stephen Gordon som transman och ifrågasätter tidigare tolkningar (Newton 1984; Devor 1997; Doan 2001). Lützen väljer att se Stephen Gordon och de andra som uttryck för kvinnlig maskulinitet (Halberstam 1998), men en fördjupad diskussion om förhållandet mellan homosexualitet och transidentiteter kunde ha höjt bokens kvalitet.

Karin Lützens nya bok måste betraktas som en stark prestation. Den utgör en gedigen och välskriven historia om möjliga tolkningar av kvinnors kärlek till kvinnor under 200 år, byggd på ett stort och rikt källmaterial.

**JENS RYDSTRÖM,
LUNDS UNIVERSITET**

REFERENSER

- Andreassen, Rikke. 2024. Sex and Women in the Archive and New Imaginaries of Female Same-Sex Relations in the Late Nineteenth Century. *lambda nordica* 29(2–3): 13–39.
- Borgström, Eva, red. 2002. *Makalösa kvinnor: Könsöverskridare i myt och verklighet*. Stockholm.
- Borgström, Eva & Hanna Markusson Winkvist, red. 2018. *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnor i kvinnorörelsen 1890–1960*. Stockholm.
- Devor, Holly. 1997. More Than Manly Women: How Female-To-Male Transsexuals Reject Lesbian Identities. I: *Gender Blending*, redigerad av Bonnie Bullough, Verne Bullough & James Elias. Prometheus.
- Doan, Laura. 2001. *Fashioning Sapphism: The Origins of a Modern English Lesbian Culture*. Columbia University Press.
- Halberstam, Jack. 1998. *Female Masculinity*. Duke University Press.
- Hall, Radclyffe. 1928. *The Well of Loneliness*. Sun Dial Press.
- Holk, Agnete. 1941. *Et vildskuå*. Jespersen og Pio.

- Lützen, Karin. 1986. *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder 1825–1985*. Tiderne skifter.
- Newton, Esther. 1984. The Mythic Mannish Lesbian: Radclyffe Hall and the New Woman. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 9(4): 557–575.
- Smith-Rosenberg, Carroll. 1975. The Female World of Love and Ritual: Relations Between Women In Nineteenth-Century America. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 1(1): 1–29.
- Sorainen, Antu. 1998. The Power of Confession. *Journal of Homosexuality* 35(3–4): 117–138.
- Sorainen, Antu. 2005. *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*. [Brottslingar av en slump? Rättegångar angående ömsesidigt otukt mellan kvinnor i Östra Finland på 1950-talet.] Yliopistopaino.